

Ρήνεια, η άλλη Δήλος

/ [Παιδεία και Πολιτισμός](#)

Στη Ρήνεια, ένα μικρό νησί δίπλα στη Δήλο, που συνδέθηκε με την ιστορία των γεννήσεων και των θανάτων του γειτονικού της, φημισμένου νησιού, αλλά λειτούργησε και ως χώρος καραντίνας τον 19ο και έως τις αρχές του 20ού αιώνα, επικεντρώνεται το πενταετές πρόγραμμα έρευνας πεδίου της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, που άρχισε το 2019.

Σήμερα η Ρήνεια (ή “Μεγάλες Δήλες” για τους Μυκονιάτες, ονομασία που δηλώνει την διαχρονική σχέση των δύο νησιών) είναι χωρισμένη σε «παρτίδες», δηλαδή σε αγροτικές εκτάσεις τις οποίες ο Δήμος Μυκόνου εκμισθώνει σε Μυκονιάτες για αγροτική και κτηνοτροφική χρήση.

Η Ρήνεια υπήρξε τόπος με ιδιόρρυθμη ιστορία στην αρχαιότητα. Γνωστή και με το όνομα Ορτυγία, ήταν η γενέτειρα της δίδυμης αδελφής του Απόλλωνα, της Άρτεμης, σύμφωνα με τον μύθο. Το νότιο τμήμα (οι “Κάτω Δήλες”) ανήκε στην

επικράτεια της αρχαίας Δήλου και λειτούργησε ως τόπος ταφής και γέννησης των κατοίκων της. Στο ίδιο τμήμα το ιερό του δηλίου Απόλλωνα κατείχε αγροτικές εκτάσεις που τις μίσθωνε σε ιδιώτες αποκομίζοντας μεγάλα κέρδη, σύμφωνα με τις δηλιακές επιγραφές. Επίσης είχε και ένα ιερό αφιερωμένο στην Άρτεμη. Στο βόρειο τμήμα της Ρήνειας (στις σημερινές “Επάνω Δήλες”), υπήρχε η πόλη της Ρήνειας, με τα νεκροταφεία, τις αγροικίες, τις ποικίλες πηγές πλούτου και τα ιερά της.

Περιορισμένες, αλλά σημαντικές ανασκαφές στην Ρήνεια, έγιναν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα από τους δύο πρώτους Εφόρους Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, Δημ. Σταυρόπουλλο και Δημ. Πίππα, οι οποίοι ωστόσο δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν την τεκμηρίωση των ευρημάτων τους. Σημειακές έρευνες και εργασίες στην δηλιακή νεκρόπολη και την πόλη της Ρήνειας πραγματοποιήθηκαν αργότερα από την πρώην ΚΑ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων καθώς και την Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή.

Ο Σταυρόπουλλος ξεκίνησε τις έρευνές του στην ανατολική ακτή της νότιας Ρήνειας το 1898. Οι αρχαιότητες είχαν λεηλατηθεί για αιώνες από τους τυμβωρύχους με αποτέλεσμα σήμερα να συναντά κανείς επιτύμβιες στήλες της Ρήνειας όχι μόνο σε ελληνικά Μουσεία αλλά και σε Μουσεία και Συλλογές του εξωτερικού, στη Βενετία, την Βερόνα, το Λονδίνο, την Οξφόρδη, το Κέιμπριτζ, το

Παρίσι, τη Βιέννη, το Όσλο, την Οδησό, την Πετρούπολη, την Κοπεγχάγη.

Ο Σταυρόπουλλος ανέσκαψε τάφους αποκαλύπτοντας τμήμα της “μοναδικής ταύτης πόλεως τῶν γεννήσεων καὶ τῶν θανάτων”. Οδηγός του υπήρξε το περίφημο χωρίο του τρίτου βιβλίου των Ιστοριών του Θουκυδίδη ο οποίος περιγράφει πώς οι Αθηναίοι, το χειμώνα του 426/5 π.Χ. προχώρησαν σε ολοκληρωτική κάθαρση της Δήλου (μία πρώτη, μερική κάθαρση είχε ήδη διενεργήσει ο Πεισίστρατος) «σηκώνοντας όλους τους νεκρούς και τα φέρετρό τους από τη Δήλο, διατάζοντας στο εξής ούτε να πεθαίνει κανείς, ούτε να γεννιέται στο νησί, αλλά οι ετοιμοθάνατοι και οι ετοιμόγεννες να μεταφέρονται στην Ρήνεια».

Οι ελπίδες του Σταυρόπουλλου να βρει τις παλιές ταφές των Δηλίων στην Χαρώνεια, όπως ονομάζουν οι δηλιακές επιγραφές την αρχαία νεκρόπολη της Δήλου, δικαιώθηκαν με τον εντοπισμό του περίφημου «βόθρου της καθάρσεως» στον όρμο της Αγίας Κυριακής. Τα εκατοντάδες αγγεία που ήρθαν στο φως και ανήκαν σε ταφές τουλάχιστον 4 αιώνων (8ος-5ος π.Χ.), μαζί με τις πολυάριθμες

επιτύμβιες στήλες οδήγησαν στην ίδρυση του Μουσείου Μυκόνου, ενός από τα παλαιότερα στον ελλαδικό χώρο.

120 χρόνια μετά τις πρώτες ανασκαφές, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, διαθέτοντας τα μέσα που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία, επιστρέφει στην Ρήνεια αφενός για να ολοκληρώσει την τεκμηρίωση των παλαιών ερευνών και των λεηλατημένων από αιώνες καταλοίπων της αρχαίας νεκρόπολης των Δηλίων, αφετέρου για να πραγματοποιήσει εντατική επιφανειακή έρευνα σε όλη την νήσο, με στόχο τον εντοπισμό, τεκμηρίωση και ανάλυση του συνόλου των αρχαιολογικών θέσεων και ερειπίων, τη γεωλογική αναγνώριση της Ρήνειας και την ανασκαφική διερεύνηση μίας θέσης στο νότιο τμήμα της. Η μικρή έκταση της Ρήνειας σε συνδυασμό με τις μεγάλες περιόδους οικιστικής εγκατάλειψης αλλά και το πλήθος των πληροφοριών των δηλιακών επιγραφών, καθιστούν τη Ρήνεια μια μοναδική περίπτωση για τέτοιου είδους έρευνες.

Στην περιοχή της δηλιακής νεκρόπολης έγιναν καθαρισμοί στον αγρό με την μεγάλη σαρκοφάγο της ρωμαίας Τερτίας Ωραρίας και τον ευμεγέθη λέοντα της Ρήνειας, με στόχο την τεκμηρίωση των πολυάριθμων ορατών ταφικών κατασκευών και των πολυπληθών μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών, βωμών, σαρκοφάγων κλπ. Βορειότερα, καθαρίστηκε και αποτυπώθηκε το, ήδη ανεσκαμμένο, μεγάλο υπόγειο ταφικό οικοδόμημα με θήκες (columbarium), καθώς

και κατάλοιπα θολωτής επίστεψης τάφου που παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με την μονόπτερη θόλο της αγοράς των Κομπεταλιαστών της Δήλου. Όλες οι αρχαιότητες τεκμηριώθηκαν με ορθοφωτογράφιση και τα ορατά κατάλοιπα καταχωρήθηκαν σε πρόγραμμα γεωγραφικών πληροφοριών με δελτία ανά μνημείο, ενώ για λόγους ασφαλείας περισυνελέγησαν και μεταφέρθηκαν στην Δήλο μικρά τμήματα, κυρίως ανάγλυφών στηλών.

Στο πλαίσιο της επιφανειακής έρευνας, εντοπίστηκαν και τεκμηριώθηκαν ερείπια που ανήκουν σε αρχαίες αγροικίες που ανήκαν στο ιερό του δηλίου Απόλλωνα καθώς και άγνωστος αρχαίος δρόμος.

Παράλληλα, ξεκίνησε η ανασκαφική διερεύνηση στο Χωμασοβούνι, μια σημαντική θέση στο όριο της δηλιακής νεκρόπολης, με ορατά εντυπωσιακά μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη και θεμέλιο κατασκευής, σε άμεση οπτική επαφή με τη Δήλο. Πρόκειται πιθανώς για την θέση του σημαντικού δηλιακού ιερού, του Άρτεμισίου έν νήσω. Ανηφορική πρόσβαση -σύμφωνα με τους απολογισμούς των ιεροποιών της Δήλου- οδηγούσε στο ιερό, το οποίο περιελάμβανε, εκτός από τον ναό, βωμό, εστιατόριο και οίκους. Έγινε καθαρισμός ορθοφωτογράφιση και τοπογραφική και σχεδιαστική αποτύπωση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων, ενώ παράλληλα πραγματοποιήθηκε αποψίλωση και εντατική επιφανειακή έρευνα σε όλο τον λόφο. Κοντά στην κορυφή, εκεί που πιθανολογείται η θέση του ναού, αποκαλύφθηκε τμήμα θεμέλιου, πιθανώς μεγάλου βωμού. Από την ίδια θέση περισυνελέγησαν αξιόλογα θραύσματα γλυπτών, κυρίως τμήματα από αγάλματα πτηνών, που μεταφέρθηκαν στην Δήλο.

Στο πλαίσιο της ίδιας έρευνας εντάχθηκε και η εκπόνηση γεωλογικού χάρτη του νησιού με στόχο, εκτός των άλλων, και τον εντοπισμό θέσεων λατόμησης. Η έρευνα έδωσε πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα σε σχέση με την προέλευση του δομικού υλικού των κτηρίων όχι μόνον της Ρήνειας αλλά και της Δήλου, όπως π.χ. των θεμελίων του ναού του Απόλλωνα.

Σημαντική πτυχή της έρευνας είναι η τεκμηρίωση και όλων των καταλοίπων βυζαντινών, μεταβυζαντινών και νεώτερων χρόνων (αγροικίες, «λάκκες», ξερολιθιές, ξωκλήσια κλπ). Ανάμεσά τους επίκαιρα σήμερα είναι τα ερείπια του δημόσιου λοιμοκαθαρητηρίου της Δήλου (Ρηνείας) στην παραλία με το εύγλωτο τοπωνύμιο Καραντίνα ή Λαζαρέτο. Εκεί παρέμεναν σε κάθαρσιν (προληπτική ή πραγματική, υποχρεωτική καραντίνα 5-40 ημερών) από τα μέσα του 19ου αι ως τις αρχές του 20ου, βάσει διαδοχικών νομοθετικών ρυθμίσεων, μολυσμένα και μη πλοία που κατέπλεαν από λιμάνια της Μεσογείου με προορισμό ελληνικά λιμάνια σε περιόδους έξαρσης επιδημιών χολέρας και πανώλης. Από εκεί μάλιστα πέρασε για δύο ημέρες το 1901 ο Κωνσταντίνος Καβάφης στο πρώτο του ταξίδι στην Ελλάδα.

Τα στοιχεία τεκμηρίωσης ενσωματώνονται στο χαρτογραφικό υπόβαθρο της Ρήνειας, και, σε συνδυασμό με την καταγραφή τοπωνυμίων και πληροφοριών της νεώτερης παράδοσης καθώς και τις διεπιστημονικές έρευνες στο αρχείο του Δήμου Μυκονίων, το Ιστορικό Αρχείο της Υπηρεσίας και τα ΓΑΚ, παρέχουν ένα εξαιρετικά χρήσιμο υλικό για τις διαχρονικές χρήσεις γης σε ένα ελάχιστα δομημένο από την αρχαιότητα τοπίο, τεκμηριώνοντας περαιτέρω την ιδιαίτερη σημασία της Ρήνειας αλλά και την ανάγκη να παραμείνει αλώβητη από νεώτερες επεμβάσεις.

Το ερευνητικό πρόγραμμα υλοποιείται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλαδων, υπό την συνδιεύθυνση των δρ. Δημήτρη Αθανασούλη, δρ. Ζώξης Παπαδοπούλου και δρ. Μαρίας Σιγάλα. Στην επιστημονική ομάδα συμμετείχαν κατά το πρώτο έτος οι αρχαιολόγοι της Εφορείας Μαρία Κουτσουμπού, Αγγελική Κουμνά και Μαρία Κονιώτη και η τοπογράφος Μαρία Μπία. Στην έρευνα, συμμετείχαν επίσης οι Massimo Osanna, Francesco Muscolino, Amadeo Rossi (Parco Archeologico di Pompei) η Carmela Capaldi (Πανεπιστήμιο της Νάπολης Federico II), οι Claire Hasenhor, Stephanie Maillot, Julien Faguer, Gilberto Da Silva, Lionel Fadin (Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή), καθώς και φοιτητές του ελληνικών και ξένων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Το πρόγραμμα υλοποιείται με την οικονομική στήριξη του Δήμου Μυκόνου.